ECONOMISCHE NALEZINGEN EN BERICHTEN.

Eenige Bedenkingen tegen Gemeentelijke Grondbedrijven. In de Juli—Augustus-aflevering van dit tijdschrift zet Mr. S. J. R. de Monchy zijne gedachten uiteen over de zoogenaamde gemeentelijke grondbedrijven in een artikel, dat zeker veler belangstelling zal hebben gewekt.

Verscheidene onzer groote gemeenten zijn in de laatste jaren tot de oprichting van een dergelijk bedrijf overgegaan. Het onderwerp is daardoor zeer actueel geworden en de vraag dringt zich telkens naar voren of de gemeenten, die daartoe besloten, een veiligen weg hebben ingeslagen.

Het ligt niet in mijn voornemen alle voor- en nadeelen der grondbedrijven nog eens na te gaan, evenmin als het mijn plan is uit te weiden over wat men met het begrip „grondbedrijf” bedoelt. Ik zou te zeer in herhalingen moeten vervallen van hetgeen genoemde schrijver uitvoerig heeft behandeld. Het heeft mij echter verwonderd, dat deze zich door de gevaren, waarop hij zelf zoo uitdrukkelijk wijst, niet heeft laten weerhouden in zijne conclusie bedoelde instellingen in bescherming te nemen. Vandaar vooral, dat het mij wenschelijk voorkomt nog eenige oogenblikken de aandacht voor dit onderwerp te vragen.

De schrijver wijst er op, dat het doel der grondbedrijven niet zoo zeer moet worden gezocht in den wensch naar een helder overzicht van het gemeentelijk grondbezit, als wel in de begeerte om den gewonen dienst der gemeente-begrooting te ontlasten van de rente of aflossing, vaak van beide, terzake van voor grondaankoop gesloten of nog te sluiten leeningen. De hoofdgedachte is wel deze: Laten wij ons geene opofferingen getroosten, waarvan slechts anderen (ons nageslacht) de vruchten zullen plukken.

Mr. de Monchy voert tegen een dergelijk beginsel aan, dat ook het voorgeslacht zich offers voor ons heeft getroost. Zeer

terecht wordt daarop de aandacht gevestigd. In ieder opzicht genieten wij van wat het voorgeslacht voor ons heeft verzameld. De geheele nijverheid is de vrucht van wat dit zich ten onzen behoeve heeft ontzegd. En dit geldt niet alleen met betrekking tot de economische welvaart, maar voor onze geheele beschaving. Slechts door offers, door sparen, kapitaal vormen is vooruitgang mogelijk. Hebben wij dan het recht plotseling hiermede op te houden en alle baten, die ons ten deel vallen te verteren?

Of is het voor de gemeenten en algemeener voor de openbare lichamen van bestuur niet noodig te sparen, kapitaal te vormen? Is het voor deze voldoende het particulier bezit achter zich te hebben en hieruit naar gelang van behoefte te putten? Het schijnt, dat velen geneigd zijn hierop een bevestigend antwoord te geven.

Wil men echter dat beginsel zuiver toepassen, zoo moet men jaarlijks de gewone uitgaven, voor zoo ver die niet uit andere inkomsten kunnen worden gevonden, bij wijze van belasting over de ingezetenen omslaan. Naar gelang de uitgaven een jaar hooger of minder hoog zijn, zal er dat jaar dus meer of minder belasting moeten worden opgebracht. Zoo zal elke tijd zijn eigen lasten dragen.

De bezwaren, aan eene dergelijke handelwijze verbonden vallen echter in het oog.

Een der eischen voor een goed belastingstelsel is, dat de druk regelmatig zij, niet te veel van jaar tot jaar verschillend. Is hieraan voldaan zoo zal de belasting veel gemakkelijker worden opgebracht. Een stelsel dus, dat hiermede geene rekening houdt is gebrekkig, maar ernstiger wordt de toestand, indien in financieel ongunstige tijden de belasting hoog, in tijden van welvaart betrekkelijk laag is.

Een dergelijken toestand nu zal men krijgen, als men zich in perioden van bloei geene offers voor de toekomst wenscht te getroosten. Wil men dus elk jaar de uitgaven bestrijden uit wat de gewone bronnen van inkomsten opleveren en toch de belastingen vrijwel op ééne hoogte houden, zoo zal men bij vermindering van inkomsten tevens de uitgaven dadelijk moeten inkrimpen. Dit nu is onmogelijk, vooral tegenwoordig. De vaste lasten der gemeenten nemen steeds toe. Het aantal uitgaven dat op wet of verordening berust, groeit voortdurend aan. Deze,

waartoe meestal in tijden van welvaart wordt besloten, zijn in minder gunstige omstandigheden niet zoo maar weer van zich af te wentelen. Het evenwicht is dan slechts te herstellen aan den kant der inkomsten, dus door verhooging der belastingen: deze post toch leent zich als geen andere om eene begroting sluitend te maken. Zoo ziet men neiging tot belastingverhooging juist in tijden van malaise.

Slechts door in voorspoed maatregelen voor de toekomst te nemen, is aan deze kwaal te ontkomen. Men moet breken met de gewoonte om in tijden van welvaart de uitgaven tot het uiterste uit te breiden en ook om deze te spoedig voor de toekomst vast te leggen in wetten en verordeningen.

Ik zal niet ontkennen, dat het eene zeer zware taak is den drang naar uitgaven te weerstaan. De vertegenwoordiging des volks bewaakt niet meer als vroeger de beurs der burgers tegen de aanslagen eener wellicht te ondernemende regeering, thans is het dikwijls het bestuur, dat tot beperking moet manen. Het is echter naar mijne meening eene onafwijsbare noodzakelijkheid voor een goed beheer in tijden van voorspoed eene reserve voor de toekomst te vormen, en is dit mijn gevoelen juist, zoo mag men ook voor eene zoo moeilijke taak niet terugschrikken. De belooning voor een dergelijk voorzichtig handelen zal zeker niet uitblijven: in tijdperken van mindere opbrengst der belastingen en andere inkomsten zal men niet dadelijk voor de zoo onaangename noodzakelijkheid komen te staan zijn toevlucht te nemen tot belastingverhooging.

Op deze overwegingen komt mij de gedachte, waarvan de op-richting der grondbedrijven uitgaat, tenminste in hare algemeenheid, in hooge mate bedenkelijk voor.

Men zal mij vermoedelijk tegenwerpen, dat eenige der gemeenten, die een grondbedrijf hebben opgericht, in een zoodanigen financieelen nood verkeerden, dat men van haar onmogelijk kan eischen, dat zij voor de toekomst iets zullen wegleggen, daar zij reeds voor het heden hare uiterste krachten moeten inspannen om den mond boven water te houden. Mijn betoog geldt hier deze gemeenten dan ook niet. Ik meen zelfs, dat het juist in de lijn ligt van de opvatting, door mij verdedigd, als ik beweer, dat eene gemeente, die moeilijke tijden moet doormaken, in die tijden ook niets voor de toekomst behoeft

weg te leggen, in sommige omstandigheden zelfs zonder bezwaar tijdelijk meer mag verteren dan hare oogenblikkelijke inkomsten bedragen. Dit laatste echter steeds onder één voorwaarde; n.l. men moet naar alle waarschijnlijkheid kunnen verwachten, dat de moeilijke tijden slechts van voorbijgaanden aard zijn en spoedig voor een gunstiger tijdperk zullen plaats maken; de financieele nood mag niet een chronische kwaal zijn geworden, zooals dat helaas bij de bedoelde gemeenten het geval schijnt te zijn.

Er zijn echter onder de gemeenten, die een grondbedrijf hebben opgericht of willen oprichten ook, die geenszins den zwaren strijd om het bestaan ter verdediging harer handelwijze kunnen aanvoeren en voor deze meen ik dat de leus: Laat iedere tijd zijn eigen lasten dragen, ten zeerste moet worden afgekeurd.

Nog een ander bezwaar echter meen ik tegen de grondbedrijven ¹⁾ te moeten aanvoeren en dit bezwaar geldt voor alle gemeenten zonder onderscheid.

Mr. de Monchy zegt (pag. 521): „Grondpolitiek op ruime schaal is voor de meeste onzer groote gemeenten nu eenmaal niet mogelijk zonder een grondbedrijf.” Dat wil dus zeggen, dat deze gemeenten niet, of zeer bezwaarlijk, in staat zouden zijn de lasten van aflossing en rente voor de in den grond belegde kapitalen te dragen, indien deze niet uit het grondbedrijf werden terug ontvangen. Zal dit echter mogelijk zijn, dan moet de grond jaarlijks zooveel in waarde stijgen, als voor aflossing en rente noodig is. Op deze vooronderstelde waardestijging, ook voor de toekomst, is immers de geheele oprichting der grondbedrijven gebaseerd. Is het aan te nemen, dat deze veronderstelling op den duur juist zal blijken? Bestaan er zelfs ook slechts eenige waarborgen, dat de waardevermeerdering nog geruimen tijd zal aanhouden? Immers neen. Zelf wijst de schrijver op het lot van plaatsen als Brugge en Veere, maar al vreest men een dergelijke toekomst niet, ook meer algemeene oorzaken kunnen intreden: de waardevermeerdering van den grond is voornamelijk een invloesel van wat men noemt den

¹⁾ Het woord grondbedrijf bezig ik, zooals men begrijpt. ook hier in de beteekenis, die de praktijk er aan heeft gegeven.

trek van het platteland naar de steden. Is het echter zoo zeker, dat deze zal blijven voortduren? Beginnen niet reeds teekenen van kentering juist bij onze groote steden zich te vertoonen?

Utrecht, October 1908.

W. C. MEES.

Volksverzekering door Spaarbanken in Rusland. De Deutsche maatschappij van levensverzekering Victoria, die in 1907 voor Mk. 99.251.453 aan volksverzekering wist af te sluiten, kon geen vergunning krijgen om in Rusland kleine verzekeringen af te sluiten. De Staat doet dat sedert Juli 1908 zelf door bemiddeling van de rijkspostspaarbank. Volgens de *Versicherungsfreund* is het verzekerd kapitaal van 25 tot 5000 roebels en van 6 tot 600 roebels als lijfrenten.

Kapitaalsverzekeringen bij overlijden en gemengde verzekeringen worden zonder geneeskundig onderzoek aangegaan. Valt het overlijden van den verzekerde binnen de eerste drie verzekeringsjaren, dan betaalt de Staat alleen de gestorte premiën terug, na aftrek van 5 % voor administratiekosten. Valt het sterfgeval in het vierde verzekeringsjaar, dan wordt de helft van het verzekerd kapitaal uitgekeerd. Komt het overlijden in het vijfde jaar voor, dan is de uitkeering drie vierden van de verzekerde som. Na het vijfde jaar wordt te zijner tijd het volle bedrag uitbetaald.

J. A.

Op bl. 696 r. 19 v. b. staat \$ 5, lees £ 5.

" " " r. 21 v. b. " \$ 25 en \$ 1 14 0, lees £ 25 en £ 1 14 0.

Brochures van de Vereeniging „Het Vrije Ruilverkeer”:

Nº 44. HET EERSTE INTERNATIONALE VRIJHANDELSCONGRES.

Op initiatief van de Engelsche Vrijhandelaarsvereeniging, de „Cobden-Club”, en onder leiding van haren voorzitter Lord Welby, is van 3 tot 8 Augustus dezes jaars te Londen het eerste internationale congres van voorstanders van den vrijhandel gehouden. Nagenoeg alle beschaafde landen hadden vertegenwoordigers gezonden; in totaal worden op de ledenlijst vermeld niet minder dan 682 personen, waarvan ongeveer 500 te zamen waren gekomen om door hunne tegenwoordigheid instemming te betuigen met het doel, waarvoor het congres bijeen werd geroepen. Mannen van de praktijk uit alle deelen der wereld kwamen bewijzen leveren voor de juistheid van hetgeen de theoretische sociaal-economen ten aanzien van het protectie-vraagstuk hebben verkondigd; vertegenwoordigers van handel, landbouw en nijverheid kwamen met tal van voorbeelden uit de praktijk van het protectionisme bevestigen, hoe overal in de beschermende landen de volkswelvaart een nadeeligen invloed ondervindt, en hoe een steeds toenemend bederf der politieke zeden door de bescherming in de hand wordt gewerkt.

Volgens de ledenlijst waren uit Frankrijk niet minder dan 107 vrijhandelaren naar Londen gekomen. Onder hen kunnen worden genoemd de oud-minister van openbare werken Yves Guyot, G. de Molinari, redacteur van het Journal des Economistes, E. Aynard, president van de Kamer van Koophandel te Lyon, prof. E. Barthelet uit Marseille, Dubois de l'Estang, Inspecteur-Generaal der Financiën, prof. Faure te Parijs, Paul Forsans, president van het wijnsyndicaat, C. Heidsieck, wijnhandelaar, C. M. Limousin, vice-president van de Commissie voor de Statistiek te Parijs, G. Schelle, directeur aan het Ministerie van Openbare Werken, Alfred Neymarck, ondervoorzitter van de Vereeniging voor Staathuishoudkunde, en tal van leden van Kamers van Koophandel.

Duitschland zond 20 vertegenwoordigers, o.a. de hoogleeraren Brentano (München), Paul Arndt en Rathgen (Hamburg), Dr. Barth, oud-vice-president van den Duitschen Rijksdag, Dr. Rud Breitscheid, secretaris van den Handelsvertragsverein te Berlijn, Prof. Lotz (München.)

Uit Italië waren o.a. gekomen: Signor Giretti, industrieel en vertegenwoordiger van de Giornale degl Economisti te Rome, Prof. Billia, onder-voorzitter van de Vrijhandelsvereeniging te Turijn, Moneta, secretaris van het internationale vredesgenootschap te Milaan, Prins di Cassano te Rome.

Voor België worden 29 namen vermeld, waaronder Louis Strauss, voorzitter van den Conseil supérieur du commerce et de l'industrie de Belgique, als afgevaardigde van de stad Antwerpen, Jules Lecocq, secretaris van het Comité central du Travail industriel de Belgique, V. Collard, voorzitter van de Kamer van Koophandel te Luik, Serweytens, van die te Brugge, J. Willemse, secretaris van die te Antwerpen.

Amerika had niet minder dan 34 vertegenwoordigers, waaronder A. S. Clay, senator, A. B. Farquhar, voorzitter van de wetcommissie uit de Vereeniging van Fabrikanten, Herbert Miles, voorzitter van de tariefcommissie van hetzelfde genootschap, Franklin Pierce, schrijver van het boek „Tariffs and Trusts“, N. Shephard, voorzitter van het Uitvoerend comité van de Amerikaansche Freetrade League en John de Witt Warner, voorzitter van deze vereeniging, Prof. Sumner van de Yale-University, vertegenwoordiger van de Reform Club te New-York.

Oostenrijk-Hongarije zond o.m. Prof. Mandello, Canada Joseph Martin K. C. te Vancouver, Britsch-Columbia, Denemarken A. Pesche Koedt, fabrikant te Kopenhagen, Spanje don Pablo Bosch, terwijl ook uit Zweden, Noorwegen, zelfs uit Rusland, Ceylon, Britsch-Indië en Australië voorstanders van den vrijhandel naar Londen waren gekomen.

Het grootste aantal leverde uit den aard der zaak het Vereenigd Koninkrijk Groot-Brittannië en Ierland. Dat uit dit land niet minder dan 450 personen het congres bezochten, is een bewijs hoe groot de belangstelling voor den freetrade in Engeland nog steeds is. Deze blijkt ook uit het feit dat de Engelsche Regeering vertegenwoordigd was door de Ministers Asquith en Winston Churchill, en dat, niettegenstaande de vacantie van het Parlement reeds was begonnen, het congres door 67 leden werd bijgewoond.

Uit Nederland waren 7 vrijhandelaars aanwezig, n.l. Mr. S. van Houten, Jhr. Mr. A. van Daehne van Varick, beide buitengewoon lid van de Cobden-Club; Jhr. Mr. H. Smissaert,

U. G. Schilthuis en ondergeteekende als afgevaardigden van onze Vereeniging „Het Vrije Ruilverkeer“, voorts Mr. A. Tiedeman en de heer A. B. van der Vies.

II.

De volgende punten waren door de Cobden-Club aan de orde gesteld :

- 1° De beteekenis van den vrijhandel voor de internationale betrekkingen ;
- 2° De invloed van de handelspolitiek op de ontwikkeling van industrie en van landbouw ;
- 3° De politieke moraliteit, zooals die zich afspiegelt in de vaststelling en in de werking van tarieven en in de bevoorrechtiging van bijzondere belangen ;
- 4° Beschermende rechten als bron van Staatsinkomsten ;
- 5° Het tegenwoordig nut van handelstractaten ;
- 6° De instelling van een permanent internationaal comité voor de bevordering van den vrijhandel.

Blijkens deze onderwerpen was het doel van het congres op het internationale karakter van de vrijhandelsbeweging den nadruk te leggen, de free traders in de verschillende landen nader tot elkander te brengen, hen in de gelegenheid te stellen elkander voor te lichten omtrent den nadeeligen invloed van protectionistische tarieven op de welvaart van volk en Staat, gezamenlijk overleg te plegen over de waarde van handelstractaten en hoe door deze of door andere middelen de kwade gevolgen van protectie kunnen worden verzacht, materiaal bijeen te brengen voor den strijd voor de beginselen van den vrijhandel, ten slotte te geraken tot een duurzame internationale organisatie van de free traders in alle landen.

Er is op het congres veel arbeid verricht, waarvan de waarde ook door persorganen, welke zich vnl. om politieke redenen van den vrijhandel hebben afgewend, zooals de Engelsche „Times“, volkomen erkend werd. In een aanzienlijk getal rapporten, in tal van redevoeringen en in de daarop gevolgde discussiën is het vraagstuk vrijhandel of protectie opnieuw van alle kanten behandeld. Het lag in den aard der zaak, dat aan de beraadslagingen vooral door Duitschers en Amerikanen een

groot aandeel werd genomen; deze natiën weten het meest van alle uit ervaring van de zoogenaamde „zegeningen“ van de bescherming mede te spreken. En aan de slechte ondervinding, in die landen met het protectionistisch tariefsysteem opgedaan, moet waarschijnlijk worden toegeschreven, dat in de geschriften en redevoeringen steeds weer terugkeerde de waarschuwing aan Engeland om toch niet het Duitsche en Amerikaansche voorbeeld te volgen en om alles in het werk te stellen dat Groot-Brittannië het beginsel der handelsvrijheid getrouw blijft. In n° 41 onzer „Geschriften“ werd reeds er aan herinnerd, hoe door den minister Chamberlain een protectionistische beweging op touw is gezet en hoe deze poging tot invoering van de bescherming mislukte. Wel hebben de tot de conversatieve partijen behorende „tariefhervormers“ bij de tusschentijdsche verkiezingen na 1906 eenige zetels veroverd, doch deze zijn ten gevolge van andere oorzaken voor de liberale meerderheid verloren gegaan; de regeeringsvoorstellen nopens drankmisbruik en onderwijs en andere speelden daarbij eene rol, terwijl de voornaamste reden wellicht gezocht zal moeten worden in vrees voor radicalisme en sociale wetgeving.

Voorloopig staat de zaak van den vrijhandel in Engeland dan ook nog even sterk als te voren. Wel meende Lord Welby in zijne korte openingsrede, dat er aanleiding was tot bezorgdheid en dat de vooruitzichten van den vrijhandel in alle landen bewolkt zijn, de redevoeringen van de ministers Churchill en Asquith geven niet den indruk dat de zaak van den freetrade in Engeland voorshands ernstig gevaar loopt.

De eerste leidde het congres in met een rede over den vrijhandel in verband met de internationale betrekkingen. Hij wees er op dat Engeland het beste bewijs levert, dat een volk de vrijhandelspolitiek kan volgen en tegelijk welvarend en machtig kan zijn. Gedurende de laatste 60 jaar heeft men daar van geen tarieven-oorlog gehoord; zonder kunstmiddelen kan dit land uitvoeren naar alle vreemde landen, ook al worden daar hooge invoerrechten geheven. De vrije handel heeft met zich gebracht ontwikkeling der koloniën en bloei van handel en nijverheid in die landen over de zee; en hoewel subsidies aan stoomvaartmaatschappijen achterwege bleven, ver-

keeren deze in bloeienden toestand. De zestig-jarige praktijk van den vrijhandel in Engeland is dan ook het beste bewijs voor de deugdelijkheid van dit stelsel van handelspolitiek.

De minister vond voorts gelegenheid te doen uitkomen hoe vrijhandel grooten invloed zou hebben op de vredelievende betrekkingen tusschen de natiën. Hij toonde aan hoe de handelsrelatiën een nauwen band vormen tusschen de volkeren; een band, die steeds sterker wordt en moeilijker te verbreken, naarmate het handelsverkeer toeneemt.

De grondgedachte van het protectionisme is exclusivisme en geïsoleerdheid; protectie veronderstelt dat elk land alles zal kunnen vinden binnen eigen grenzen, afhankelijk zal zijn van eigen hulpbronnen alleen. Deze gedachte brengt mee, dat zoo-veel mogelijk alles geweerd wordt wat uit den vreemde wordt ingevoerd; dat — zooals een der sprekers het uitdrukte — zelfs de zoetste suiker uit het buitenland als vergif voor de natie moet worden beschouwd. Gevolg van dit stelsel zal zijn, dat de aanraking der volkeren door belemmering van het onderling handelsverkeer wordt verminderd, dat deze van elkander worden vervreemd en elkaar als vijanden gaan beschouwen.

Het groundbeginsel van den vrijhandel steunt op de gedachte van eensgezindheid en onderlinge afhankelijkheid. De internationale vrijhandelaars beschouwen als ideaal een coöperatieve wereldmaatschappij, één groot verbond van alle volkeren, zóó, dat huune belangen onverbreekbaar te zamen worden geweven, dat zij allen van elkander afhankelijk zijn als leden van eene groote economische confederatie.

De minister wees er op, dat dit ideëele streven het meest bevorderlijk is aan de goede gezindheid tusschen de natiën en dus ook aan den internationalen vrede, dat derhalve ook op dezen grond het vrijhandelsstelsel de voorkeur verdient.

Hij was dan ook van meening, dat, al mochten er zich thans wolken samenpakken over de zaak van den vrijhandel, nog steeds vertrouwen mag worden gesteld in de beginselen, die daaraan ten grondslag liggen. Wanneer men toch de vraag stelt, welk van de twee denkbeelden tegenwoordig het meest doordringt, dat van isoleering der volkeren dan wel dat van onderling verkeer, dan is het antwoord niet twijfelachtig. De dwaasheden van oorlogsbewapening en protectionistische tarief-

muren ten spijt, worden de eenheid en de solidariteit van de gansche wereld sterker van jaar tot jaar en bijna van maand tot maand. En vraagt men hoe de vrede het best wordt bewaard, dan moge worden erkend, dat koningen en ministers daarvoor veel kunnen doen, bovenal is het de prozaïsche band van het vreedzame handelsverkeer, waardoor dreigende wolken telkens weer worden verjaagd. Een verblijdend teeken moet het ook worden genoemd, dat zoowel de vertegenwoordigers van het kapitaal als van den arbeid hoe langer hoe meer beseffen, dat handelsvrijheid vrede eischt onder de natiën.

Geheel in den geest van 's ministers rede bewoog zich de discussie over dit eerste punt. Dr. Barth (Duitschland) wees op het logisch verband tusschen vrijhandel en vrede, terwijl protectie noodwendig samengaat met geweld.

De heer Shephard (Amerika) zeide dat in zijn land geen enkel staathuishoudkundige van naam was te vinden, die niet fel gekant is tegen het protectionisme; prins di Cassano (Italië) was van oordeel dat een verbond der landen van Europa, hetwelk zijne vereeniging te Rome tractt te bevorden, enkel goed mogelijk is op den grondslag van vrijen handel. Jhr. van Daehne van Varick (Nederland) stelde aan het slot zijner rede een motie voor, den wensch behelzende dat „op het programma der werkzaamheden van de derde Vredesconferentie geplaatst zal worden de algemeene vrijhandel als zijnde het voor naamste middel om internationale botsingen te voorkomen en tegen te gaan de overdreven bewapening en om den wereldvrede te verzekeren“. Daar op het congres geen beslissingen werden genomen, kwam deze motie niet in behandeling.

De heer U. G. Schilthuis, een der afgevaardigden van onze vereeniging, herinnerde den deelnemers aan het congres aan den harden strijd, die in Nederland voor ons vrijgevig tarief is gestreden. Hij wekte Engeland op in dezen het voorbeeld te blijven geven. Nu en dan schijnt het door den uitslag van een of andere tusschentijdsche verkiezing, dat de vrijhandel gevaar loopt; daarom deed spr. een krachtig beroep op het Engelsche volk om het goede voorbeeld van behoud van den free trade te handhaven, er de verzekering bijvoegend, dat de vrijhandelaars in Nederland met dat voorbeeld voor oogen alles zouden doen om het beginsel van den vrijhandel te behouden.

Aan het feestbanket dat de Cobden-Club den afgevaardigden uit vreemde landen aanbood en waaraan door ruim 500 personen werd deelgenomen, heeft de minister Asquith de zaak van den vrijen handel in een uitvoerige tafelrede verdedigd.

Nadat hij op de groote beteekenis van Richard Cobden als patriot en als internationaal staatsman had gewezen, merkte de minister op, dat met het oog op de gunstige resultaten van een zestig-jarige praktijk van den vrijhandel, Engeland moeilijk kan worden voorgesteld — zooals de „tariefhervormers“ bij voorkeur doen — als een arme verschoppeling onder de volkeren.

Vrije handel bestaat ook in vreemde landen veel meer dan men gewoonlijk denkt. Immers zelfs in de landen, die aangeduid worden als de beschermende landen bij uitnemendheid, Amerika en Duitschland, zijn binnen de grenzen alle tariefbarrières verdwenen en wordt dus binnenslands algeheele vrijhandel toegepast.

Vraagt men waarom Engeland een land van vrijen handel is geworden (en ook naar 's ministers meening zou blijven), dan was dit geenszins alleen geschied uit eerbied voor Cobden's theorieën of omdat de Engelschen zich tot slaven hebben gemaakt van economische dogma's. Hij meende dat Engeland aan den vrijen handel vasthield op grond van de ervaring, en van de overtuiging dat het onmogelijk is in eigen land te produceeren alle noodzakelijke levensbehoeften en alles wat de nijverheid behoeft. Vrijhandel is louter een economische noodzakelijkheid. Bovendien heeft men in Engeland begrepen, dat men alleen dan de nijverheid kan doen bloeien en arbeid kan vinden voor de bevolking, als men ongehinderd ontvangen kan wat vreemde volken willen zenden in ruil voor goederen uit Engeland. Deze economische noodwendigheid veroorzaakte de afschaffing van de protectionistische tarieven in de jaren tusschen 1840 en 1846, en dezelfde noodzakelijkheid gebiedt op dat pad te blijven voortgaan.

Komende tot de handelsbetrekkingen met het buitenland, deed minister Asquith verder uitkomen, dat Engeland hoe langer hoe meer zijn levensbenoodigdheden uit het buitenland moet betrekken. Zoo is de invoer van ruwe wol, die 50 jaar geleden 90 millioen pond bedroeg thans gemiddeld 350 millioen, terwijl de invoer van ruwe katoen juist verdubbeld is van 8

tot 16 millioen centenaars. Voor een goed deel bestaat Engeland's invoer uit goederen, voor de productie waarvan in dat land niet zulke gunstige voorwaarden bestaan als elders.

De „tariff-reformers“ beweren dat Engeland's buitenlandsche handel afneemt. Doch het is niet meer dan natuurlijk, dat Engeland zijn industriele concurrenten tegenwoordig niet meer zooveel voor kan zijn als 50 of 20 jaren geleden, aangezien sedert in andere landen, met name Duitschland en Amerika, zooveel natuurlijke bronnen tot ontwikkeling zijn gekomen. Maar het pleit ontegenzeggelijk vóór het vrijhandelstelsel dat Engeland op handelsgebied nog de eerste positie inneemt.

Ook ontkennen de freetraders niet, dat protectie elders, aan Engeland nadeel toebrengt. Doch hoe langer hoe meer bewijst de ervaring, met den vrijhandel opgedaan, welk een wijsheid er schuilt in het advies van Sir Robert Peel, die ongeveer 60 jaren geleden als het krachtigste wapen tegen protectionistische tarieven volkomen vrijen invoer aanbeval. Vrije invoer toch verzekert aan elk vrijhandelsland de noodige hoeveelheid ruw of half-ruw materiaal dat onbelast is, waardoor de afgewerkte goederen, die in het land worden gefabriceerd, op vreemde markten onder de gunstigste omstandigheden kunnen concurreeren.

Bovendien verschaft juist — aldus de minister — het vrijhandelstelsel aan een land die inkomsten, die het in onzen tijd voor sociale hervormingen noodig heeft. Er zijn vele menschen die praten van een bankroet van den vrijhandel als fiscaal systeem, en die beweren dat in de naaste toekomst gekozen moet worden tusschen het opgeven van sociale maatregelen of het invoeren van bescherming. Tegen deze voorstelling van zaken paste ernstig protest.

De ondervinding had den minister geleerd, dat onder het vrijhandelstelsel in Engeland de belastingen konden worden verlaagd en de staatsschuld kon worden verminderd.

Ook de tegenwoordige depressie op economisch gebied kan Engeland door zijn vrijhandelstelsel gerust onder het oog zien. Doch ook al mocht men tot belastingverhooging moeten overgaan, dan zou het vrijhandelssysteem toch dit vóór hebben, dat dan al de opgelegde belasting ook werkelijk in 's Rijks schatkist zou komen en dat er niet een belangrijk deel — zooals bij protectie het geval is — in de beurzen van particulieren te recht komt.

De strijd tusschen protectie en vrijen handel, aldus besloot de Premier, is feitelijk een strijd tusschen bijzondere en algemeene belangen. En uit internationaal oogpunt is de vrijhandel van zoo groot belang, omdat hij samengaat met vrede en vriendschap onder de volkeren en deze bevordert. —

Al moge het optimisme, waarvan de redevoeringen der beide Engelsche Ministers blijc gaven, voor een deel worden toegeschreven aan ambtelijke en wellicht politieke overwegingen, toch blijkt er in elk geval uit, dat de tegenwoordige liberale regeering in Engeland voornemens is het vrijhandelsstelsel krachtig te handhaven. De Engelsche regeering wenscht vóór alles een politiek van den vrede te volgen en moet zeker zijn, dat zij daarin niet gestoord wordt, opdat zij rustig kan werken aan haar voornemen om bezuinigingen op leger en vloot in te voeren, althans al te groote uitbreiding tegen te gaan. Dit schijnt mij een van de voornaamste redenen, waarom op het congres een zoo sterke nadruk op den vrede gelegd werd. De vrijhandel biedt, zoo werd herhaaldelijk gezegd, een goeden waarborg voor vreedzame betrekkingen tusschen de volkeren, want hij wenscht niet — zooals de protectie — hinderpalen te stellen aan het internationale verkeer.

Het meer practische deel van het werk van het congres zijn de rapporten over de vraag, welken invloed in de verschillende landen de handelspolitiek op de ontwikkeling van landbouw en industrie heeft gehad, in het bijzonder in verband met het gebruik van kapitaal en van arbeid en de stabiliteit daarvan; het nationaal verlies, veroorzaakt door economisch gebruik van kapitaal en arbeid; de arbeidsloozen; prijzen van levensbehoef ten; den tegenwoordigen toestand en de vooruitzichten van de vrijhandelsbeweging in verschillende landen.

De acht rapporten van de vertegenwoordigers van Italië, Duitschland, Frankrijk, Amerika, Denemarken, België, Nederland en Engeland vormen te zamen een lijvige enquête, waaruit wij zullen trachten de voornaamste van de door de verschillende schrijvers gebezigde argumenten zoo kort mogelijk en zonder commentaar weer te geven.

1° Italië.

Volgens het door Signor Giretti uitgebrachte rapport moet de meening, als zou de materiele vooruitgang van Italië gedurende de laatste 10 à 15 jaren toegeschreven moeten worden aan de protectionistische tariefhervormingen van 1887, beslist onjuist worden genoemd.

De protectionisten beweerden dat landbouwbescherming noodig was in Italië, waar 66 pCt. van den grond aan kleine bezitters van 0.01—1 H.A. behoort. Het graanrecht werd daarom in 1887 van 1.4 fr. op 3 fr. per centenaar gebracht, in 1888 op 5 fr., in 1894 op 7 fr. en werd in hetzelfde jaar nogmaals verhoogd tot op 7.50 fr.

Het recht op industriele artikelen werd door de wet van 21 April 1887 gemiddeld 62 pCt. verhoogd. De slechte uitkomsten zijn dan ook merkbaar; in 1884—1886 bedroeg de gemiddelde handelswaarde 2.429 millioen francs, in de jaren 1888—1891 was deze verminderd tot 2.252 millioen. Eerst in 1899—1901 ging zij weer iets vooruit, n.l. tot 3.023 millioen, doch deze vooruitgang wordt toegeschreven aan handelstractaten, die Italië met de middel-Europeesche Staten heeft gesloten.

De katoenindustrie is een der meest beschermde takken van nijverheid in Italië. En wat was het gevolg? Dat niettegenstaande de bevolking met ongeveer 4 millioen toenam, het verbruik van katoenen goederen stationair bleef, n.l. 96 millioen kilo of wel 3 kilo per hoofd en per jaar.

De Italiaansche verbruikers betalen ongeveer 100 millioen francs per jaar door de bescherming der katoenindustrie.

Met zulke voorbeelden, ontleend aan de meest beschermde takken van nijverheid, toont de schrijver aan, dat de bescherming in Italië een zwaren druk legt op de verbruikers, en dat zij bij millioenen lires de staatsuitgaven voor oorlog, spoorwegen en openbare werken vermeedert.

Giretti berekent, dat er, ruwweg genomen, in Italië van de bevolking 20 millioen alleen nadeel hebben van de protectie, en slechts 2 millioen middelijk of onmiddelijk voordeel. De Italianen betalen pl. m. 375 millioen lire per jaar indirecte belasting door het graanrecht; hiervan komt slechts 75 millioen in de schatkist, zoodat ten bate van eenige duizenden grondeigenaren het Italiaansche volk ongeveer 300 millioen lire moet opbrengen.

Millioenen Italianen eten dan ook nooit tarwebrood, behalve bij ziekte of feesten, en voeden zich met minderwaardig graan, vooral maïs, die, wanneer ze niet goed rijp is, dikwijls de pellagra, een in Italië veel voorkomende ziekte, veroorzaakt.

De hooge prijzen, die de werkman moet betalen voor zijn dagelijksch brood, zijn oorzaak, dat het verbruik van andere landbouwproducten wordt tegengehouden. Vandaar dat de vee-teelt in slechten toestand verkeert; het graan is te duur om op ruimen schaal het gebrek aan gras te verhelpen.

Het toenemen van het revolutionaire socialisme in Italië is hoofdzakelijk een gevolg van het bestaande protectionistisch tarief; de graanrechten zijn in Italië de groote boom van het monopolie, onder welks ellendige schaduw alle natuurlijke groei wordt tegengehouden.

De kansen op hervorming zijn echter zeer gering; de buitengewone invloed, door een groote groep der beschermde nijverheidsmannen op politiek gebied geoefend, en het antidemocratische financieele stelsel, hoofdzakelijk gebaseerd op indirecte belastingen, zijn daarvan de voornaamste oorzaken.

2° Duitschland.

Hetgeen de rapporteur voor Duitschland, het lid van den Rijksdag George Gothein, en de professoren Lotz en Brentano, mededeelden over de nadeelen van de Deutsche Zollpolitik, moge ons land, waar men zich gaarne op Duitschland beroept, tot leering strekken.

Die nadeelen kunnen als volgt worden samengevat:

1°. Enorme duurte der levensmiddelen, stijging van de prijzen van nagenoeg alle artikelen; zoodat tijdelijke vleeschnood het gevolg was.

2°. Stijging van de productiekosten der industrieelen. Immers duurte der levensmiddelen noodzaakte de fabrikanten om een toeslag te geven op de loonen tot bestrijding der hoogere prijzen. Voorts moesten de grondstoffen duurder worden betaald, daar de cartels de prijzen omhoog houden.

3°. Sommige catagorieën van arbeiders hebben wel verhooging van geldloon ontvangen, doch dit voordeel ging verloren door het duurdere levensonderhoud.

4°. Slechte toestand van de Rijksfinanciën. Niettegenstaande de

hoogere invoerrechten moest naar nieuwe middelen worden omgezien en werden reeds andere belastingen opgelegd.

5°. Voortdurende onzekerheid in de handelsbetrekkingen met Groot-Brittannië, Argentinië en Amerika.

6°. Een anti-nationale prijspolitiek van de monopolistische syndicaten, trusts en cartels, die aan buitenlanders goedkoopere leveren dan aan de Duitsche afnemers zelve.

7°. Ten slotte: een speculatieve stijging van de prijzen der landerijen, die prikkelt tot vermeerdering van schulden en hypotheeken en het landbouwbedrijf bemoeilijkt.

Niettemin is voorschands geene verandering van de Zollpolitiek te wachten.

De heer Gothein deelt echter mede, dat de invoer der vrijhandelaren groeit. De bankiers, de groot-exporteurs en bijna alle kleine kooplieden, en eveneens een goed deel der arbeidersklasse gaan over naar den vrijhandel. Hij berekent, dat in 1903 het aantal vrijhandelstemmen 4.405.000 bedroeg en dat voor protectie 5.164.000; het aantal vrijhandels-afgevaardigden in den Rijksdag is echter niet evenredig aan het stemmental, daar het slechts 140 bedraagt tegenover 255 protectionisten. Toch geeft het aantal stemmen, die vóór den vrijhandel werden uitgebracht, moed voor de toekomst, temeer als men bedenkt dat de vrijhandels-kwestie bij de laatste verkiezingen slechts een bijkomende rol heeft gespeeld. De heer Gothein meent dan ook, dat in jaren van economische depressie de noodzakelijkheid in Duitschland zal blijken om de beschermende rechten over boord te werpen.

3° Frankrijk.

Ook in Frankrijk is voorschands geen kans op verandering ten gunste van den vrijhandel. Volgens mededeelingen van den heer Schelle zijn ook in dit land door de protectie de levensmiddelen duurder geworden, zonder dat de reële loonen zijn gestegen en zonder dat er meer werk is gekomen. De schrijver geeft de mogelijkheid toe, dat in sommige gevallen de bescherming den val van slecht ingerichte fabrieken en ondernemingen heeft voorkomen; maar aan den anderen kant zijn door de protectie tal van ondernemingen, die belang hebben bij vrijen invoer van grondstof — en deze vormen de meerderheid — gedwongen stop te zetten.

Bovendien zijn de loonen in de meeste beschermende takken van nijverheid, zooals linnen- en katoenfabrieken lager dan in andere.

Ook heeft de protectie den nationalen arbeid daar niet bevorderd, want in de jaren 1881—1901 is in de beschermde suikerfabrieken de arbeid verminderd. Het aantal mannelijke arbeiders daalde namelijk in die jaren van 49100 op 42800, dat der vrouwelijke van 8400 op 3200 en dat der jeugdige arbeiders van 7800 op 2400. De handel is benadeeld en depressie doet zich thans in Frankrijk gevoelen.

De staathuishoudkundige Yves Guyot heeft berekend, dat de protectie slechts aan 8 percent van de landbouwers, en slechts aan 5 percent van de geheele bevolking van Frankrijk ten goede is gekomen. De heer Schelle betwijfelt echter dat het stelsel van hooge invoerrechten, waarop de financieele politiek van het land is gebaseerd, zal worden prijs gegeven. Wel meende hij, dat een sterke strooming zich doet gelden, zelfs onder protectionisten, om door middel van handelstractaten aan den handel en de industrie de meerdere stabiliteit te geven, waaraan deze zoo groote behoefte hebben.

4° Denemarken.

De rapporteur voor dit land, de fabrikant Peschke Koedt, wijst er op hoe Denemarken, dat vroeger tot de armste landen werd gerekend, een der rijkste van Europa is geworden door ontwikkeling van den landbouw, die geenerlei bescherming geniet. Terwijl de meeste andere landen hebben getracht den landbouw door bescherming vooruit te brengen, hebben de Deusche boeren zelf de handen uit de mouw gestoken, en dank zij het gemis aan landbouw-protectie, heeft Denemarken met zijne landbouwproducten op buitenlandsche markten een eervollen naam weten te verwerven. De landbouwbevolking verkeert dan ook in welvarenden toestand. Hetzelfde geldt voor de nijverheidsondernemingen, voorzover zij geen protectie genieten, terwijl de beschermde takken van industrie er lang niet zoo goed voorstaan.

De heer Peschke Koedt toonde aan, wat de bescherming der textielindustrie aan Denemarken kost. Onlangs werd het invoerrecht op geweven en gesponnen stoffen met ongeveer een tiende

verlaagd, waardoor de betrokken fabrikanten jaarlijks $2\frac{1}{4}$ millioen kronen minder ontvingen. Als de Denen dus voor $\frac{1}{10}$ de som van $2\frac{1}{4}$ millioen moeten opbrengen, kost hun de geheele bescherming der textiel-nijverheid $22\frac{1}{2}$ millioen kronen per jaar. Van die $22\frac{1}{2}$ millioen gaan er ongeveer 12 millioen aan de werklieden (nl. 11.500 man met een gemiddeld loon van 1000 à 1100 kronen per jaar) en de overige 10 à 11 millioen verdwijnen in de zakken der beschermde fabrikanten. Het ligt dus voor de hand dat Denemarken dat bedrag zou besparen, wanneer het al zijn textielfabrieken eenvoudig stop zette, het geheele arbeiderspersoneel levenslang het volle salaris uitbetaalde en zooveel geweven en gesponnen waren als het land noodig heeft, vrij uit het buitenland liet binnenkomen.

5° België.

De rapporteur voor België, de heer Jules Lecocq, toonde aan hoe dit land gedurende het tijdvak 1815—1830, toen het met Nederland was vereenigd, zeer welvarend was, en hoe in 1847 het protectionistisch tarief talrijke zaken tot stilstand gebracht had. Van toen tot 1860 werden echter de invoerrechten op voedsel tot bijna niets gereduceerd, grondstoffen werden vrijgesteld, differentieele rechten afgeschaft, ook de transitorechten verdwenen, terwijl nog slechts 10 artikelen belast bleven. En juist aan deze vrijgevigige maatregelen heeft België zijne economische positie te danken.

Doch de protectionistische reactie deed zich in 1887 wederom gelden door de invoering van rechten op levend vee en op vleesch. In 1895 werden ook op verschillende andere voedingsmiddelen invoerrechten gelegd, terwijl die op geweven goederen werden verhoogd.

Voorshands schijnt ook in België geen vooruitzicht te bestaan op een meer vrijhandelsgezinde financieele politiek.

6° Engeland.

De heer Russel Rea, penningmeester der Cobden-club en lid van het Lagerhuis, ging het ontstaan der tegenwoordige protectionistische beweging in Engeland na. Hij is van meening, dat deze beweging weinig kans van slagen heeft, omdat het Engelsche volk de voordeelen van een zestig-jarige praktijk van den vrijhandel heeft leeren kennen.

De vrije invoer, waardoor Engeland alle grondstoffen, alle half- en heelfabrikaten, alle gereedschappen en machines op de goedkoopste markt kan koopen, stelt het in staat vier dingen te doen.

In de eerste plaats stelt de vrijhandel — aldus de heer Russel Rea — Engeland in staat binnen de tariefmuren van andere landen door te dringen. Engeland kan zijne goederen daarheen uitvoeren in concurrentie met de buitenlandsche fabrikanten, omdat deze evenveel nadeel hebben van de invoerrechten, die zij op hunne grondstoffen moeten betalen, als zij voordeel plukken van het recht op fabrikaten.

Ten tweede heeft Engeland op de neutrale markten der wereld de eerste plaats kunnen behouden.

Ten derde is Engeland het goedkoopste terrein om nieuwe industrieën te vestigen, die door den vooruitgang van wetenschap en beschaving telkens in het leven worden geroepen.

Ten vierde heeft Engeland de groote internationale bedrijven in handen gekregen, welke uit hunnen aard niet afdoende beschermd kunnen worden, zooals de scheepvaart over de geheele wereld en de talrijke financieele en commercieele internationale diensten, die Engeland niet voor niets bewijst.

7° Nederland.

Ook voor Nederland kon door ondergeteekende worden gewezen op gunstige resultaten van den vrijen handel. Na een korte historische uiteenzetting van het ontstaan van het tegenwoordig tarief, werd nagegaan welken invloed de vrijzinnige handelspolitiek op de verschillende bronnen van de volkswelvaart heeft gehad. Met cijfers kon worden aangetoond, dat de handel zich in de laatste 50 jaren buitengewoon heeft ontwikkeld, dat ook land- en tuinbouw aanzienlijke vorderingen hebben gemaakt en dat de industrie beduidend vooruit is gegaan. Op tal van bloeiende takken van nijverheid, waaronder de textielindustrie en den scheepsbouw, kon worden gewezen. Eene vergelijking tusschen ons land en Duitschland ten aanzien van arbeidslooonen en levensmiddelenprijzen doet zien, dat de Nederlandsche arbeiders bij het stelsel van vrijen handel beter af zijn dan de arbeiders in het beschermde Duitschland. Wij meenen dan ook dat de ervaring het raadzaam maakt het vrijhandelsstelsel te handhaven.

8° Amerika.

Door den rapporteur uit Amerika, prof. Sumner van de Universiteit te Yale, werd medegedeeld dat daar ongeveer 3 à 4000 artikelen worden belast met een recht van ongeveer 50 percent.

Deze hooge inkomende rechten hebben tengevolge, dat de prijzen van nagenoeg alle artikelen zijn gestegen. Wel verhoogt Amerikaansche fabrikant niet altijd zijn prijs met 50 percent, doch dan viugt hij het op de mindere qualiteit der goederen, zoodat de verbruikers in elk geval de dupe worden.

Een ander gevolg van de protectie is dat de Amerikaansche nijverheid veel te veel afhangt van de willekeur der wetgevende macht. Nieuwe, nog jonge, ondernemingen hebben geen invloed in het parlement; niemand bekommert zich dus om deze; hunne grondstoffen worden zwaar belast en daardoor wordt hun geen kans gegeven om er boven op te komen. Op deze wijze worden verscheidene takken van productie onmogelijk, die onder vrijhandel zouden kunnen bloeien.

De toestand, die ontstaat door begunstiging van sommige takken van nijverheid ten koste van andere, maakt, dat het geheele politieke leven ontaardt in intrigues, ten einde invloed te krijgen op de afgevaardigden en door dezen begunstiging in den vorm van hooge beschermende rechten.

Juist ten aanzien van het politieke zedenbederf als gevolg van protectie werden bij de behandeling van het punt „de publieke moraliteit“ door de Amerikaansche vertegenwoordigers (Franklin Pierce en Joseph Martin uit Canada) merkwaardige mededeelingen gedaan.

De beide groote staatspartijen in Canada, de conservatieven en de liberalen, waren tot 1876 beide vóór vrijhandel. Doch toen werd protectie ingevoerd en sinds dien doen de fabrikanten niets anders dan klagen. Door hun grooten invloed op de regeering zijn de tarieven herhaaldelijk verhoogd en wordt er een politiek gevolg van rechtstreeksche subsidies voor allerlei bijzondere fabrikaten, speciaal voor ijzer en staal. Zelfs is aan het Departement van in- en uitvoerrechten de bevoegdheid gegeven om, zonder het Parlement er over te raadplegen, het tarief

naar eigen believen te verhoogen, onder voorwendsel daardoor te voorkomen dat Canada's industrie nadeel zou ondervinden van overproductie elders. Feitelijk komt dit hierop neer, dat fabrikanten, zoodra zij invloed genoeg hebben, alle concurrentie van buitenaf kunnen tegengaan en hunne afnemers in eigen land kunnen brandschatten. Gevolg van dien ongezonder invloed der industrieelen op de regeering in een ergerlijke corruptie.

„Nooit is er” — aldus de heer Martin — „in de geschiedenis van Canada zooveel bedorvenheid in het openbare leven geweest als gedurende de laatste 12 jaren. De omkooprij heeft elke afdeeling der Regeering besmet”.

Niet minder scherp stelde de heer Franklin Pierce den verderfelijken invloed der Amerikaansche trust aan de kaak.

In Amerika is de protectie ontaard in een nauw verbond tusschen verdorven politici en fabrikanten. De trusts hebben daar de macht volledig in handen en koopen iedereen om. In den Senaat zitten tal van advocaten, die de rechtszaken der groote industriele ondernemingen en combinaties bezorgen; en alles wat deze in hun eigen belang achten, geschiedt. Degenen, die de trusts beheerschen, zijn de heerschers, de overheerschers van het land. De trustmagnaten bezitten de mijnen, de mineralen, een belangrijk deel der nog bestaande bosschen; zij beheerschen de meerderheid der fabrieken, zij zijn meester van de verkiezingen en daardoor van de meerderheid in het parlement en in de regeering. Dit alles — aldus de spreker — „demoraliseert de natie, die ziet dat goede trouw en eerlijkheid niemand niet helpen; hoe hard men ook werkt, daarmee alleen komt men niet vooruit en verdient men nauwelijks genoeg om van te leven. Alleen de millionairs worden aanhoudend rijker; het volk weet hoe zij dien rijkdom verzamelen en vraagt zich af, waarom het nog naar de stem van het geweten zou luisteren.”

Ten gevolge van deze toestanden is er ontstaan een geest van cynisch materialisme en geldddorst, die de gevoelens voor hooger doeleinden noodwendig schade berokkenen. Zoo is de alliantie tusschen de leiders der groot-industrie en de politici een voortdurend gevaar voor de politieke moraliteit. De be-

schermde monopolisten drukken de kleinere fabrikanten dood, maken duizenden zelfstandige kleinhandelaren tot afhankelijke werklui, en trachten steeds millioenen te voegen bij de reeds verkregene door middel van tariefwetten, scheepvaartsubsidies en andere speciale belangen-wetgeving. Onze protectionistische politiek — aldus de heer Pierce — was oorspronkelijk, hoewel onverstandig, eerlijk bedoeld; doch nu is het geen bescherming, doch plundering geworden. Zij is ontaard in een nauwe alliantie tusschen verdorven politici en fabrikanten met het uitsluitend doel om allerlei particulieren te bevoordeelen ten koste van het volk. Zij is uitgelopen op een koortsachtige jacht naar den dollar, niet als belooning voor eerlijken arbeid doch als „winst“ verkregen door speculatieve ondernemingen, begunstigd door belangen-wetgeving en politieke intrigues. En de grootste vloek, die de bescherming over het land heeft gebracht, ziet de heer Pierce in het dwaze geloof, waartoe het Amerikaansche volk kunstmatig is opgevoed, dat alle sociale misstanden door wetten kunnen worden weggenomen en dat de welvaart afhangt van de wetgevende macht. Het grootste moreele nadeel van de protectie in Amerika moet volgens hem worden gezocht in het totaal ontbreken van een krachtig besef, dat welvaart in de eerste plaats afhangt van persoonlijk karakter en ijver van het volk en van het voortdurende aankweeken van individueele deugd en kracht.

Omtrent het vierde punt van het Congres, Invoerrechten van fiscaal standpunt beschouwd, was door Prof. Bastable uit Dublin een rapport uitgebracht.

Een der argumenten der protectionisten is, dat de behoeften van den Staat steeds groeien en dat er geen audere financieele politiek mogelijk is dan door middel van invoerrechten de inkomsten van de schatkist te vermeederen, en dan dit alleen weer te bereiken is door een beschermend tarief.

Hiertegen merkte de hoogleeraar op dat de voorstanders van protectie geen bescherming wenschen, uitsluitend in den zin van belastingheffing, dus alleen in het belang van den Staat. Neen, protectie wordt juist gewenscht door personen, die altijd in de eerste plaats hun eigen particuliere belang op het oog hebben.

Doch bovendien, door toepassing van het vrijhandelsstelsel

stelsel kan men alleen geraken tot de grootst mogelijke productie, als gevolg waarvan het belastingstelsel de grootste expansie kan bereiken.

Ook hij verstigde de aandacht op het feit, dat het vrijhandelsgeziende Engeland een batig saldo aan belastingen heeft gebezigd voor schuddelging, terwijl andere en wel de beschermende landen, zooals Duitschland en Amerika, staan tegenover groote tekorten.

Ook prof. Lotz uit München was van meening dat Duitschlands ervaring bewijst hoe nadeelig protectie op den duur ook voor de schatkist moet zijn. In 1879 werd beweerd dat Duitschland een protectionistisch tarief noodig had om de staatsuitgaven te dekken. Doch nog steeds is men in Duitschland bezig naar nieuwe middelen te zoeken om de tekorten te bestrijden. Bovendien lijdt de schatkist schade, omdat de Regeering alles, wat zij noodig heeft, tegen hogere prijzen moet koopen; leger en vloot, wapenen, schepen, fourage, alles kost meer dan wanneer normale vrijhandelsprijzen konden worden betaald.

Voorts werden omtrent het nut van handelstractaten nog redevoeringen gehouden o. a. door den bekenden Franschen econoom Yves Guyot en den Duitschen hoogleeraar Arndt. Beiden waren van meening dat ook Engeland met andere landen handelsverdragen moet sluiten om te bevorderen, dat aan handel en nijverheid voor een bepaald aantal jaren de vastheid wordt gegeven waaraan in hunne landen zoo groote behoefte bestaat.

Ten slotte werd nog door den Amerikaan A. B. Farquhar een rede gehouden over „Invoerrechten en uitvoerhandel in fabrikaten“, waarbij hij met tal van voorbeelden uit den Amerikaanschen ijzerhandel aantoonde, dat wie den invoer van grondstof belemmert, den uitvoer van fabrikaten verlamt.

III.

Vraagt men nu naar de resultaten van dit eerste internationale vrijhandelscongres, dan kan, naar ik meen, worden gezegd, dat het doel in het algemeen is bereikt. Er mag op worden gewezen dat een band is gelegd tusschen de vrijhandelaren der verschillende landen. Veel hebben de afgevaardigden

der onderscheidene natiën van elkander geleerd; door den arbeid en de discussiën op het congres, en meer nog wellicht door onderlingen persoonlijken omgang zijn zij nader tot elkander gekomen, is het besef bij hen versterkt dat zij allen werken aan de verwezenlijking derzelfde denkbeelden, van welker goed recht zij overtuigd zijn.

De eerste stap is gedaan om te komen tot een krachtige organisatie van den internationalen strijd voor den freetrade. Het congres heeft n.l. besloten tot oprichting van eene permanente commissie ter bevordering van den vrijen handel, waarin voorloopig zitting nemen de volgende heeren: voor Oostenrijk: Adolf Schwarz en Dr. Ridder von Dorn; voor Australië: Senator Palsford, Mr. Hirsch en A. Salaman; voor België: L. Strauss en Ch. Corty; voor Canada: J. Martin; voor Denemarken: Peschke Koedt; voor Frankrijk: Yves Guyot en G. Schelle; voor Duitschland: Dr. Barth en Prof. Lotz; voor Nederland Mr. d' Aulnis de Bourouil en ondergeteekende; voor Hongarije: Prof. Mandello; voor Italië: Prof. G. Mosca en Giretti; voor Rusland: Prof. Ivan Oserof en Prof. W. Sviatlowisky; voor Zweden: Prof. Cassel en Baron C. C. von Bonde; voor Spanje: Pablo Bosch en Au. Rodriguez; voor Amerika: J. de Witt Warner en Harvey Shephard; voor Engeland: Lord Welby, A. Mond, Russel Rea, Fisher Unwin, Dr. Baskett en Murray Macdonald.

Voorts is aan deze voorloopige commissie opgedragen te beleggen en de noodige schikkingen te maken voor een tweede internationaal vrijhandelcongres, in 1910 bijeen te komen te Brussel, Antwerpen of 's-Gravenhage.

De voorbereiding van dit congres en de beslissing over de plaats, waar dit gehouden zal worden is opgedragen aan een comité: bestaande uit het bestuur der Cobden-Club en de afgevaardigden uit Nederland en België.

Voorts mag als resultaat van het congres worden geboekt dat door de bijdragen en rapporten belangrijk materiaal is bijeengebracht, dat ongetwijfeld verdient in ruimeren kring te worden gekend en dat dan in den verderen strijd goede diensten zal kunnen bewijzen.

Het congres heeft, aan de hand van medegedeelde ervaring in de verschillende beschermende landen, geleerd: dat het

protectionisme niet is een economisch stelsel tot bevordering van de algemeene volkswelvaart en tot opheffing van den nationalen arbeid, doch integendeel enorme schade berokkent aan verreweg het grootste gedeelte der producenten, der verbruikers, en der arbeidende klassen;

dat het beschermende stelsel slechts is een politiek instrument, hetwelk doorgaans wordt misbruikt om allerlei bijzondere belangen te kunnen begunstigen ten koste van het algemeene volksbelang;

dat die politiek van bescherming ten slotte — de praktijk in Amerika strekke tot waarschuwend bewijs — uitloopen moet op systematische plundering van de massa des volks door een betrekkelijk klein aantal belanghebbende groepen, die zich van de wetgevende macht hebben meester gemaakt;

dat die politiek tengevolge moet hebben corruptie van de machthebbers en een vergaand bederf van het openbare leven en dat zij ten slotte de zedelijke grondslagen der natie ondermijnt.

Dit congres heeft ons geleerd, dat, meer dan vermoed wordt, ook in protectionistische landen een krachtige strooming voor vrijen handel groeiende is, dat ook dáár tegen de verdere demoralisatie en materialisatie van het volk zich verheft eene gezonde reactie, uiting van het wederoplevend besef, dat ook voor een volk geldt het aloude gezegde: wat baat het een mensch, zoo hij de geheele wereld gewint, en lijdt schade zijner ziele?

's-Gravenhage, Augustus 1908.

A. HERINGA.

Nº 45. DE INVLOED VAN DE HANDELSPOLITIEK OP DE ONTWIKKELING VAN LANDBOUW EN NIJVERHEID IN NEDERLAND. ¹⁾

Uit het kwade wordt somtijds het goede geboren: de slechte resultaten van de protectie deden in Nederland omstreeks het midden der negentiende eeuw de vrijhandelsbeweging ontstaan. Ten gevolge van

¹⁾ Vertaling van de Nota, door den Secretaris overgelegd aan het van 3 tot 8 Augustus 1908 te Londen gehouden Internationale Vrijhandelscongres.

het protectionistisch tarief van invoerrechten van 1816 kwijnden in 1840 handel en industrie en ging de welvaart achteruit. Daarom werd in 1845 de uitvoer vrijgelaten, de doorvoer aan een laag recht onderworpen en de regeering bevoegd verklaard in het belang van handel en industrie het tarief te veranderen. In 1854 werden dan ook tal van rechten verlaagd of opgeheven. Een voorstel tot partieele herziening werd in 1857 verworpen omdat het parlement algemeene verlaging wenschte.

Het tegenwoordig tarief dateert van 1862. Het gaat uit van het beginsel, dat van volledige fabrikaten een recht wordt geheven van 5 pCt. van de waarde, van half-fabrikaten (artikelen die dienen als hulpmiddel bij de nijverheid of die hier te lande verder worden bewerkt) 2 à 3 pCt., terwijl grondstoffen en eerste levensbehoeften vrij kunnen worden ingevoerd.

Het was in 1862 de bedoeling van den wetgever een overgangstoestand te scheppen; de tariefherziening werd beschouwd als eerste stap om te komen tot afschaffing van alle beschermende rechten en tot invoering van een zuiver fiscaal tarief. In overeenstemming met deze bedoeling werden in 1877 de tarieven nogmaals verlaagd; de rechten op granen, zaden en meel, hout en de meeste grondstoffen voor landbouw en nijverheid werden afgeschaft. Intusschen, op grond van de nog altijd bestaande 5 percent kan het Nederlandsch tarief niet gelden als voorbeeld van een geheel zuiver vrijhandelstarief, doch kan het „zwak beschermend“ worden genoemd.

Dat deze zwakke bescherming is blijven bestaan, vindt zijn oorzaak hoofdzakelijk in de behoeften der schatkist.

Wat zijn de vooruitzichten van de vrijhandelsbeweging?

Deze kunnen niet gunstig worden genoemd. De steeds groeiende behoeften der schatkist waren reeds oorzaak van voorstellen tot verhooging van het tarief. Een ontwerp van 1900 bedoelde een verhooging van 5 op 6 pCt., dat van de protectionistisch gezinde regeering van 1904 wilde de 5 pCt. op 10 à 12 pCt. brengen. Dit laatste ontwerp had ten doel, behalve versterking van 's Rijks financiën, de „tariefherziening dienstbaar te maken aan de ontwikkeling van de nijverheid en mitsdien aan de „bevordering van den nationalen arbeid.“

De op 12 Januari 1908 opgetreden Regeering der clericale

partijen heeft zich omtrent hare richting der handelspolitiek nog niet uitgesproken; doch meerdere protectionisten zijn lid van het tegenwoordig kabinet en uit de christelijke partijen is reeds tot den minister van Financiën het verzoek gericht om den nationalen arbeid door protectie op te heffen uit den toestand van inzinking, waarin deze naar hun meening verkeert.

Gelukkig is deze meening onjuist. De vrijhandelsbeginselen hebben thans ongeveer vijftig jaar in Nederland gegolden.

Wat zijn de resultaten geweest?

Uit de talrijke gegevens kunnen hier slechts enkele grepen worden gedaan.

De handel heeft zich krachtig ontwikkeld.

De invoer tot verbruik beliep in 1847—1851 gemiddeld jaarlijks 184 millioen gulden, in 1867—1871 reeds 493 millioen, in 1901—1906 2395 millioen. De cijfers betreffende den export-handel wijzen op gelijke beweging. De waarde van den uitvoer steeg in de twee eerstgenoemde tijdvakken van 132 tot 392 millioen gulden. Hierbij komt nog de waarde van den rechtstreekschen doorvoer, die van 86 millioen op 132 millioen is gestegen. Wat aan dezen handelsomzet jaarlijks door ons volk aan vrachten, winst, arbeidsloonen etc. verdiend wordt, is moeilijk onder cijfers te brengen, doch mag zeker op een paar honderd millioen worden geschat.

Ook de landbouw kan wijzen op gunstige resultaten.

De totale bebouwde oppervlakte is gestegen van 2.064.908 H.A. in 1833 op 2.388.964 H.A. in 1906.

De gemiddelde opbrengst per H.A. klom van 1876/8 tot 1906 aldus:

voor tarwe	van 21.2 H.L.	op 30.7 H.L.
rogge	" 17.4 "	" 22.5 "
gerst	" 36.1 "	" 41.8 "
haver	" 37 "	" 47.7 "
aardappelen	" 112 "	" 209 "
vlas	" 427 K.G.	" 644 K.G.
koolzaad	" 21.1 "	" 24.6 "

Niettegenstaande de verhouding van wei- en bouwland ongeveer gelijk is gebleven (58:42) is de veestapel toegenomen. Sedert 1870 steeg het aantal stuks rundvee van 1.4 millioen op 1.7 millioen, varkens van 346.000 op 862.000, paarden van 264.000 op 295.000 stuks.

Hoewel ook hier te lande de internationale daling der graan-prijzen den landbouwers een kwaden tijd heeft bezorgd, toonen de volgende export-cijfers aan, dat het landbouwbedrijf—waarin pl. m. 29 pCt. der bevolking werk vindt—onder den vrijen handel tot ontwikkeling is gekomen.

De saldo-uitvoer nam toe van 1847/56 tot 1906: voor boter van 12.5 op 23 millioen K.G.; voor kaas steeg de waarde van den export van 8 op 16 millioen gulden. Bloeit dus de zuivel-industrie, ook de tuinbouw wijst op gunstige cijfers. De saldo-export van groenten is gestegen van 43 op 138 millioen K.G., die van bloembollen van 9.5 in 1902 op 11 millioen K. G. in 1906; de waarde van den saldo-export van boomen, heesters en bollen steeg van 294.000 gulden in 1847 op f 6.891.000 in 1897/1902, de saldo-uitvoer van beetwortelen klom van 77 op 181 millioen K.G., die van versch vleesch van 2 op 40 millioen K.G. in dat tijdvak.

Deze cijfers toonen aan dat landbouw en veeteelt een niet gering aandeel hebben in onzen handelsomzet. De Nederlandsche protectionisten wenschen dan ook geen landbouwbescherming: het beste bewijs dat deze bedrijven bloeien.

Ook de nijverheid kan op eigen beenen staan.

Het aantal fabrieken klom sinds 1876 van 2159 op 4936; het aantal stoomketels van 2952 op 7160, het verwarmingsoppervlak van 72.263 M² op 295.110 M².

Het aantal stoomketels, die hier te lande werden vervaardigd, steeg van 56 pCt. van het geheele aantal in 1881 op 62 pCt. in 1896.

De volgende cijfers geven aan de dividenden, gemaakt in industrieele bedrijven, die den vorm van naamlooze vennootschappen hebben: bierbrouwerijen (6.7), zuivelfabrieken (7.8), brood- en meelfabrieken (6), chemische fabrieken (5.9), gasfabrieken (6.9), glasfabrieken (11.3 in 1904/5), goederenhandel (9.9), hypotheekbanken (13.2), reederijen (6.8), scheepstimmerwerven (8), spiunerijen en weverijen (7.2), spoorwegen (4.4), metaalindustrie (5), verzekeringsmaatschappijen (7—12), suikerfabrieken (5.5).

Ook de volgende export-cijfers wijzen op een krachtige ontwikkeling der industrie.

De saldo-export van aardappelmeel steeg van 16.000 K.G. in

1847/56 op 63.7 millioen in 1906; die van chocolade van 24.000 op 4.5 millioen K.G., de turfstrooiselindustrie wees in 1900 op een export van 193 millioen K.G. De waarde van den saldo-export steeg voor kaarsen van f 247.000 op 5.2 millioen, voor meubelen van 380.000 op 2.2 millioen gulden.

Voor de volgende artikelen veranderde de saldo-invoer in een saldo-uitvoer: glaswerk van 48.000 op 5.8 millioen gulden; aardewerk van 276.000 op 4.8 millioen; bordpapier van 3000 op 4.5 millioen gulden.

De textiel-industrie bloeit: de gemiddelde jaarlijksche saldo-invoer van manufacturen van alle soorten van 161 millioen gulden in 1847/56 veranderde in een saldo-uitvoer van 20.8 millioen in 1906. En juist sinds de afschaffing der differentieele rechten in 1874 is de waarde van den afzet der textiel-industrie in Twente gestegen van $4\frac{1}{2}$ op 11 millioen gulden 's jaars. Deze industrieelen wenschen dan ook geen bescherming; geen wonder, als men bedenkt, dat de productiekosten van een spinnerij in het beschermende Duitschland pl. m. 8 percent hooger zijn dan hier.

De Nederlandsche scheepsbouw is door den vrijhandel in staat een stoomboot ongeveer 30.000 mark goedkoop te leveren dan Duitschland, vnl. omdat de Nederlandsche scheepsbouwer het Deutsche ijzer goedkoop kan koopen dan de Duitscher zelf (plaatijzer verschilt $\pm$ 25 pCt. in prijs). Het verschil in arbeidsloonen bedraagt op een stoomboot pl. m. 23.500 mark. Onze scheepsbouw is door de goedkoopere grondstof en de lagere geldloonen in staat naar alle landen te exporteeren; de bruto-tonnenmaat van schepen, op Nederlandsche werven in aanbouw voor de handelsvloot, is in de jaren 1895—1900 verdubbeld.

De zeevisscherij breidde zich uit. Het aantal schepen voor de haringvisscherij steeg van 309 in 1870 op 733 in 1906. De uitvoer van verse zeevisch van 3.5 millioen K.G. in 1892 op 16.6 millioen, die van riviervisch van 1.5 millioen K.G. in 1877 op 4.7 millioen in 1906.

Ten gevolge van de krachtige ontwikkeling van handel, landbouw en industrie is de algemeene volkswelvaart vermeerderd.

Ten bewijze enkele cijfers.

De prijzen der levensmiddelen zijn gedaald. Het tarwebrood in de Hollandsche steden kostte in de jaren 1847—1850 gemiddeld 21 à 34 cts. per K.G., thans 12 à 15, de aanbestedingsprijzen van 1 K.G. wittebrood daalden vzt 27 op 11⁵ cents. Steenkoolen kostten in Noord-Brabant toen f 16 per ton, thans pl. m. f 8.50.

Patentolie kostte te Groningen in 1850 47 cents per liter: thans koopt men 1 Liter petroleum voor 8 cents.

In verband met de daling der prijzen, steeg het verbruik van levensmiddelen per hoofd der bevolking.

Het verbruik van tarwe steeg van 0.43 H.L. in 1852/56 op 1.29 H.L. in 1887/91; van rogge van 1.08 op 1.15; van gerst van 0.31 op 0.33; van aardappelen van 2.58 op 3.47; van rijst van 6.65 K.G. op 12.09 K.G.; van suiker van 2.7 op 8.8 in 1892; van rundvleesch van 8 op 13. K.G.

De gemiddelde waarde van het meubilair klom, ondanks de prijsdaling van tal van artikelen, die een meubilair vormen, van 84 millioen gulden in 1846/7 tot 186 millioen in 1906.

De woningtoestanden verbeterden.

Het aantal woningen is van 1848 op 1895 verdubbeld, terwijl de bevolking toenam met 61 pCt. Het aantal haardsteden per 100 inwoners steeg van 21.5 in 1846/7 tot 30.2 in 1896/7. De huurwaarde nam toe van 27 op 129 millioen gulden.

Ook de levensvoorwaarden der werklieden zijn onder den vrijhandel verbeterd. De goedkoopte der levensmiddelen en andere artikelen van dagelijksch gebruik is daarvan een der voornaamste redenen.

Dat de prijzen hier te lande lager zijn dan in het beschermende Duitschland, leeren de volgende cijfers betreffende de detailprijzen van den Consumverein te Gronau en de Enschede'sche winkelvereeniging, zooals zij door de arbeiders worden betaald.

Prijzen van levensmiddelen in 1908

Artikelen		te	
		Enschede	Gronau
Roggebrood	($\frac{1}{2}$ K.G.)	4 $\frac{1}{2}$ cts.	6 $\frac{1}{2}$ cts.
Tarwebrood	"	7 "	9 "
Gruttemeel	"	7 "	10 $\frac{8}{10}$ "
Tarwemeel	"	8 "	9 $\frac{6}{10}$ "
Rijst	"	8 "	9 $\frac{6}{10}$ "

Koffie	($\frac{1}{2}$ K.G.)	50	cts.	54	cts.
Boter	"	65	"	81	"
Zoetemelksche kaas	"	40	"	48	"
Rundvleesch	"	45	"	48	"
Varkensvleesch	"	42 $\frac{1}{2}$	"	48	"
Ham	"	50	"	60	"
Metworst	"	42 $\frac{1}{2}$	"	45	"
Spek	"	32 $\frac{1}{2}$	"	42	"
Petroleum	(Liter)	9	"	10 $\frac{8}{10}$	"
Raapolie	"	36	"	45 $\frac{6}{10}$	"
Melk	"	7	"	9	"
Groene zeep	($\frac{1}{2}$ K.G.)	10	"	10 $\frac{8}{10}$	"
Bruine boonen	"	10	"	10 $\frac{8}{10}$	"
Groene erwten	"	8 $\frac{1}{2}$	"	8 $\frac{6}{10}$	"
Zout	"	4	"	5	"
Gort	"	8	"	8 $\frac{1}{10}$	"
Tabak	"	16	"	24	"
Sigaren	(per stuk)	2	"	3	"
Eieren	"	3	"	3	"

Een huishouding van zes personen kan dan ook in Gelderland voor 21 mark evenveel koopen als in het Ruhr-distrist in Deutschland voor 28 mark.

Loonen zijn in Deutschland hooger. Zoo verdient een spinner te Enschedé 15 à 16, te Gronau 15 à 17 gulden per week; een sjouwer 7.5 tegen 9 te Gronau, een wever 10 tegen 11 gulden te Gronau.

Doch wegens de duurder levensmiddelen gaat voor de Duitse arbeiders het voordeel van het hoogere geldloon verloren. Door dit duurder levensonderhoud werd de Nederlandsche Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspooren in 1896 genoodzaakt aan hare employés, die te Emmerik in Deutschland waren geplaatst, een toeslag van 10 percent op hun loon te geven, met een minimum van f 50, welk cijfer sinds 1907 is verhoogd tot f 100.

Nog steeds gaan ongeveer 600 à 700 arbeiders iederen morgen van Enschedé naar Gronau om daar te werken ¹⁾; zij komen echter 's avonds terug, omdat het leven in ons land veel goedkooper voor hen is. Zoo is een geheel dorp van 4000 inwoners ont-

¹⁾ Het totale aantal arbeiders, die uit Enschedé, Losser en Glanerbrug naar Gronau gaan werken, kan op $\pm$ 2850 worden geschat. Vgl. hieromtrent mijn artikel in de Westminster Gazette van 5 November 1908.

staan te Glanerburg nabij de Duitsche grens; en op Nederlandschen bodem bouwen de Duitsche fabrikanten huizen voor hunne arbeiders omdat deze daar beter en goedkooper kunnen wonen dan in het vreemde land. —

Doch ook hier zijn onder den Vrijhandel de loonen gestegen.

In de textielindustrie bedroeg deze stijging 30 tot 50 percent terwijl de wekelijksche werktijd met $7\frac{1}{2}$ uur afnam.

De gemiddelde uurloonen op Rijkswerken waren in de jaren

1894 resp. 1905			
voor aardwerkers . . .	13 cents	15 cents	
" metselaars . . .	18 "	21 "	
" opperlieden . . .	$13\frac{1}{2}$ "	17 "	
" dijkwerkers . . .	16 "	17 "	
" smeden . . .	$17\frac{1}{2}$ "	$19\frac{1}{2}$ "	
" steenzetters . . .	19 "	$20\frac{1}{2}$ "	
" timmerlieden . . .	$16\frac{1}{2}$ "	$18\frac{1}{2}$ "	
" verwers . . .	16 "	$18\frac{1}{2}$ "	
" losse arbeiders . . .	13 "	15 "	

Te Utrecht is gedurende het tijdvak 1855—1895 het uurloon van timmerlieden gestegen van 13 tot 15 à 17 cents; voor smeden van 9 tot 14 à 17; voor steenzetters van 10 à 13 tot 16 à 17; voor verwers van 9 à 11 tot 14 à 17 cents; voor spinners te Enschede van 8.4 gulden per week in 1876 op 13 in 1908, terwijl dokwerkers te Rotterdam hun weekloon in de laatste 40 jaren zagen stijgen van 9 tot 18 à 20 gulden.

De conclusie, die uit bovenstaande feiten kan worden getrokken, is sterk ten gunste van het vrijhandelsstelsel in Nederland.

A. HERINGA